

Margalida Pons

Biel Mesquida és un cas representatiu de l'equilibri problemàtic entre recuperació de la cultura catalana i investigació textual en els primers anys del postfranquisme. La història que explicaré a continuació té com a marc la Barcelona dels setanta i mostra l'ambivalència de les posicions de «lleialtat» i de «deserció» nacional, especialment quan es tracta de jutjar l'actitud subversiva d'alguns escriptors. Els estudis d'Àlex Broch sobre la literatura dels setanta parlen dels condicionants que té l'escriptor d'avantguarda si vol ser considerat, a més, un escriptor *català*. Broch afirma que l'única actitud on la transgressió «no sembla possible» és la nacionalista, «malgrat que queda oberta la possibilitat de definir i explicitar quin tipus de nacionalisme s'assumeix», i que trencar aquest límit és «passar al no-res dins la cultura catalana», atès que és «l'únic límit al qual la “ideologia de defensa” no pot renunciar, ni ara ni mai» (1980: 112). El 1978 Biel Mesquida defensa, amb l'argument de la llibertat d'expressió, la publicació d'un assaig de Federico Jiménez Losantos —avui representant del fanatisme anticatalà d'extrema dreta i aleshores pròxim a Bandera Roja i al PCE— que ataca frontalment el nacionalisme català. Mesquida ultrapassa, així, el límit de la ideologia de defensa, i ho fa submergint-se de ple en la polèmica. La seva postura planteja la qüestió, encara avui vigent i espinosa, de la definició de la identitat nacional en el marc d'un sistema literari en vies de reconstrucció.

Abans d'entrar en matèria cal dir que alguns dels debats literaris dels setanta van precisament en aquesta direcció: discutir la implicació de l'intel·lectual en la vida política, sobretot en les qüestions dites de «redreçament nacional», i esbrinar si aquest compromís pot combinar-se amb pràctiques avantguardistes. Així, per exemple, Oriol Pi de Cabanyes plantejava el 1976, en un article titulat «La literatura catalana i la política», el vincle històric entre la professionalitat de l'escriptor català i la lluita per les reivindicacions nacionals: «Haurem de convenir, així, que la tasca política ha estat entesa per l'escriptor català modern com un mecanisme col·lectiu de salvació enfront de

---

¹ Aquest treball és una versió ampliada de la comunicació del mateix títol llegida al congrés «La projecció social de l'escriptor en la literatura catalana contemporània» (Universitat Autònoma de Barcelona, octubre de 2005, en curs de publicació).

l'anorreament nacional en què la seva producció literària perdria tot sentit» (1976: 18). Segons Pi de Cabanyes, la marginació, per part del noucentisme, dels intel·lectuals modernistes que refusen el dirigisme cultural burgès comporta que «tota opció heterodoxa, contestatària, restà arraconada i una hipotètica literatura nacional-popular (vagament en el sentit que donava Gramsci al terme) quedarà col·lapsada en les seves mateixes arrels» (1976: 18). L'article lliga aquest arraconament de l'heterodòxia amb la precarietat de la investigació literària en els setanta:

Era inevitable que la situació política, i la resposta política, la resistència, impedissin fins fa ben poc qualsevol manifestació literària heterodoxa que pogués menar a una suposada «trencadissa». Així, la renovació literària no ha estat, fins ara, més que vagament «reformista»: de fet, la radicalitat política no ha tingut paral·lel en la radicalitat literària. I, vulguis que no, les dues actituds, per a ser coherents, han d'anar lligades. La pregunta implícita, retòrica, fou de sempre: ¿com desconcertar amb provatures un públic que encara hem de conquerir? (PI DE CABANYES 1976: 18).

Tot i que Pi de Cabanyes advoca tímidament per un canvi —«potser ens hauríem de replantejar el paper de l'escriptor», «ha passat l'hora en què els escriptors [...] han hagut de fer tots els papers de l'auca»—, acaba conclouent que «la confusió entre llengua i pàtria, entre literatura i política, entre cultura i alliberament nacional, només podrà desaparèixer [...] amb la recerca mancomunada de tots de la total normalitat en un país modernament estructurat» (1976: 18).

Aquests paraules mereixen una resposta de Jaume Melendres (signada amb la inicial M.) a les pàgines de *Tele/eXprés*, que retreu a Pi de Cabanyes un «total desconeixement del que és fer política» i el considera una mostra de la tendència dels intel·lectuals a exagerar la seva incidència social «i el valor d'una obra que no solament la col·lectivitat, sinó també els polítics, sovint han menystingut» (1976: 15). Per a Melendres, Pi de Cabanyes es basa en un sofisma:

es constata un fet inqüestionable (l'interès objectiu que l'escriptor català té per la normalització de la nostra cultura, possible només a través de l'acció política) i a continuació —per un curiós desplaçament semàntic— es converteix el verb tenir (interès) en el verb fer (política). Podríem dir també, en nom de la mateixa operació retòrica, que tot català, pel simple fet de ser-ho i de ser-ne conscient, és automàticament un polític català. Gran troballa, sí senyor (MELENDRES 1976: 15).

En aquest «sofisma» es fonamenta un punt de vista d'estricta crítica literària — el caràcter renovador o no renovador de la literatura catalana— que, segons Melendres, Pi de Cabanyes argumenta a partir de «pura deducció, sense cap referència a la realitat, als productes concrets». Implícitament, doncs, Melendres afirma que *ja hi ha literatura*

«reformista» en català. Cert és que en el moment d'aparició d'aquests articles ja s'han publicat obres tan inconformistes com *Assaig d'aproximació a «Falles Folles Fetes Foc»* d'Amadeu Fabregat, *Dentadura postissa* de Josep Gandia Casimiro, *L'adolescent de sal* de Biel Mesquida, *L'udol del griso al caire de les clavegueres* de Quim Monzó i *Ramona Rosbif* d'Isa Tròlec, a banda d'algunes de les novel·les més experimentals de Pedrolo.² Melendres sembla voler desmuntar, doncs, l'argument que la consciència política de l'escriptor ha barrat el pas a la investigació literària.

La polèmica no acaba aquí. Pi de Cabanyes escriu una resposta titulada «Com convertir el “crític” en comissari» on invoca les conclusions del I Encontre d'Escriptors Catalans celebrat a Gandia el juny de 1976, segons les quals «són escriptors catalans els qui escriuen i publiquen llurs obres de creació en català i estan disposats a defensar i mantenir el dret a l'oficialitat, en tots els nivells». Identifica, doncs, la catalanitat amb la implicació política i especula sobre les pretensions «poc patriòtiques» de Melendres:

[convertir] els escriptors catalans en botiflers, en personatges inhibits davant les dificultats derivades de l'opressió nacional, en partidaris de la cooficialitat i en «professionals» purs. Polèmic, no? En aquest sentit, val a dir que certs comissaris del país ja semblen posar-se d'acord amb Samaranch i el senyor Suàrez: la literatura catalana per a ells és una «peculiaridad» més, com el mai prou ben ponderat «seny» o l'escudella barrejada. [...] No considero escriptors ni «crítics» catalans els qui pretenen estar-se «au dessus de la mêlée» i que no volen ser conscients de les imbricacions que entre nosaltres té, ara per ara, el fet literari amb el fet polític (PI DE CABANYES 1977: 15).

És significatiu que, coincidint amb els mesos d'aquesta polèmica, Biel Mesquida doni per acabada la sèrie de «cròniques de Barcelona» que publica a la revista mallorquina *Lluc*³ i comenci a col·laborar a *El Viejo Topo*. I ho és perquè, si els escrits de *Lluc* mostren una concepció essencialment resistencialista de la cultura i la identitat catalanes, els articles del *Topo* en presenten una visió més crítica. Així, per exemple, les cròniques de *Lluc* recullen sense objeccions manifestacions emblemàtiques de l'època,

---

² També és cert que el 1976 Pi de Cabanyes és a punt de publicar la seva antinovella per excel·lència, *Esquinçalls d'una bandera*. Fins a un cert punt, els seus articles a l'*Avui* es poden considerar un correlat teòric de la gènesi d'aquesta obra i dels debats interns que li va provocar.

³ Mesquida, que vivia a Barcelona des de feia temps (s'hi havia traslladat per estudiar Ciències Biològiques el curs 1964-1965), publica aquestes cròniques, de periodicitat gairebé mensual, entre el juny de 1974 (*Lluc*, 638) i el desembre de 1976 (*Lluc*, 665). Al costat de notícies culturals, hi tracta temes heterogenis (les campanyes del Barça, el pla comarcal de Barcelona, els conflictes a la Seat, les manifestacions obreres, les vagues en el sector de l'educació, els actes en memòria de Puig Antich, les eleccions sindicals...). El títol de la sèrie és, amb alguna variació, «Des de la Rambla. Crònica de Barcelona»; a partir de febrer de 1976 es converteix en «Carta des del Principat de Catalunya». La crònica d'octubre de 1975 (*Lluc*, 652) és signada per Biel Mesquida «amb la col·laboració de Quim Monzó». La sèrie s'interromp el 1977, i el gener de 1978 signa la crònica Maria Antònia Oliver, però la secció no té continuïtat.

com el Congrés de Cultura Catalana (MESQUIDA 1975: 30-31), que posteriorment (1978a; 1979) veurà d'una manera molt més combativa,⁴ o fan una ressenya «en clau catalana» del primer míting autoritzat del PSUC, celebrat el maig de 1976 a Terrassa:

Hi va haver discursos, banderes, eslògans, consignes i crits tan «poc catalans» com *Sí sí sí Dolores a Madrid* i *Sí sí sí Carrillo a Madrid*.

Fa poc, quan he llegit una entrevista amb el secretari general del PSUC, López Raimundo, ho he entès, perquè com molt bé, clar i espanyol diu: «Lo que está claro es que no podrán meter una cuña entre el PSUC i el PCE. *En la práctica solo somos un partido. En cuestiones exteriores el PSUC no existe*».

(Això lliga amb una altra confirmació que els motius que dugueren a l'expulsió de Comorera són justificats.) (MESQUIDA 1976a: 32).⁵

En canvi, els articles que Mesquida publica al *Topo* tracten temes intocats a les cròniques de *Lluc*. La incidència en la capacitat subversiva del llenguatge hi és recurrent, però en canvi la qüestió del compromís nacional de l'escriptor apareix de manera més indirecta. El seu text «Perversetpolimorfbloq», que apareix com a part del dossier «Droga y literatura», és un retrat narrativitzat d'aquells intel·lectuals que es donaren a conèixer en la dècada dels seixanta i que, pel fet de no haver experimentat mai amb les drogues, són incapaços d'utilitzar el llenguatge com a eina de desig i d'alliberament.⁶ En aquest context, «Perversetpolimorfbloq es un intento de escritor catalán nacido en los diez años posteriores al 1 de abril de 1939, pero cualquier intento de escritor de su misma edad de cualquier lengua nacional del Estado Español — gallego, vasco, español— puede presentar un currículum y una práctica parecidas» (MESQUIDA 1976b: 37). Mesquida es demana: «Los escritores de la edad de Perversetpolimorfbloq, ¿podrán ser catalizadores de la liberación del deseo en el lenguaje —o sea, en un campo y en su sociedad— si ya les falta la “mínima curiosidad” para investigar la droga y sus juegos?» (1976b: 37). Recordem que en aquells anys es parla molt del plaer de l'*écriture*, una idea de filiació psicoanalítica i textualista, i es llegeixen amb atenció les teories de Lacan sobre inconscient i llenguatge: Roland

---

⁴ El 1978 afirma: «Durante mi permanencia en el Consell Executiu del Congrés de Cultura Catalana defendí la entrada en el máximo órgano ejecutivo del Congrés de los representantes de todas las centrales sindicales. Esta fue, junto con otros motivos, la causa de mi “desaparición” de las tareas del Congrés» (DÍAZ-PLAJA 1978: 56).

⁵ Joan Comorera, secretari general del PSUC, s'enfrontà amb la direcció del PCE quan el 1947 Dolores Ibarruri va plantejar la fusió del PSUC amb el PCE en un tot orgànic. Comorera fou expulsat de la direcció del PSUC i, posteriorment, del partit.

⁶ Curiosament a *La generació literària dels setanta* Jaume Fuster havia afirmat: «L'era dels genis ha passat, nois, escriure és com qualsevol altra cosa, no requereix ni estats de gràcia, ni alcohol, ni drogues» (PI DE CABANYES i GRAELLS 2004[1971]: 205). Al mateix volum, Maria Antònia Oliver i Xavier Romeu neguen la necessitat del vincle droga/escriptura.

Barthes ha publicat *Le plaisir du text* el 1973,⁷ i el mateix Biel Mesquida ressenyarà aviat *Literatura y principio del placer*, de Dieter Wellershoff (1976d).

Les entrevistes amb escriptors que Mesquida publica el 1976 i el 1977 il·lustren a bastament la preocupació per la incidència social de l'intel·lectual. Així, una conversa amb Teresa Pàmies apareix acotada amb comentaris com: «Teresa Pàmies pone un “y” entre “escribir” y “hacer política”. ¿No es ésta una de las trampas más sutiles que puede sufrir el escritor? ¿Por qué no nos planteamos, urgentemente y ya, la “politicidad” del lenguaje, de la escritura?» (MESQUIDA 1976c: 43).⁸ Li demana que defineixi el concepte de «text» —Pàmies respon que no entén la pregunta—, si creu que la llengua és una escena de política del desig —Pàmies respon que no entén la pregunta— i si l'actual renaixença catalana és un constructe dirigit en l'ordre lingüístic, simbòlic, sexual i expressiu per la burgesia: aquí Pàmies respon, amb contundència, que ha estat el poble, i no la burgesia, qui ha dirigit tal renaixença. La conversa és un clar exemple de desencontre.⁹ Mesquida intenta presentar Pàmies com una mostra de les contradiccions de l'esquerra, des d'un radicalisme teòric que ella no entén ni comparteix. És el xoc entre l'escriptora que ha vehiculat el seu compromís a través del PSUC —i que ha patit l'exili en carn pròpia!— i una nova mena de compromís amb els nous llenguatges de la teoria, envers els quals el *Topo* —que pren una orientació freudomarxista molt atenta a la potencialitat revolucionària del llenguatge, amb Deleuze i Guattari com a referents de primer ordre¹⁰— es mostra molt receptiva.

En entrevistes posteriors el tema del compromís polític de l'escriptor reapareix. Mesquida pregunta a Leopoldo María Panero quina opinió té de la rebel·lió que els Països Catalans fan contra el concepte imperial d'Espanya i obté una resposta més aviat vaga.¹¹ I quan mesos després, juntament amb el mateix Panero, entrevista Jaime Gil de

---

⁷ Per a la recepció de Barthes en el context de l'època, vegeu, en aquest mateix volum, el treball «Formes i condicions de la narrativa experimental (1970-1985)».

⁸ En una taula rodona celebrada el 18 de juny de 1974, Pàmies havia afirmat que la narrativa catalana no reflectia «la realitat dinàmica i en moviment de la Catalunya real: no hi ha, per exemple, quasi cap novel·la sobre el Moviment Obrer, i sí, en canvi, sobre la descomposició de la burgesia o sobre el moviment estudiantil», «hi ha la novel·la catalana de la burgesia ascendent, de la burgesia decadent i de la petita burgesia, però no hi ha encara la novel·la de la classe nova» (ALCARAZ 1974: 10-11).

⁹ En altres moments de l'entrevista Mesquida qüestiona la moral «puritana i ancorada en valors regressius» de l'escriptora, basant-se en un article de premsa on Pàmies afirma que la dona, per emancipar-se sexualment, ha de poder guanyar-se la vida i disposar el seu cos per a l'amor i la maternitat.

¹⁰ N'és un exemple l'article «Deleuze y Guattari después del antiedipo» (JIMÉNEZ 1976). Els mateixos referents s'invoquen sovint en *Qwert Poiuy. Revista de Literatura*, on col·laboren regularment Mesquida i Jiménez Losantos.

¹¹ BM: «En los Países Catalans, Euzkadi, Galicia y otros lugares (Andalucía, Aragón, etc.) se rebelan contra el concepto imperial de España. ¿Cómo ves la opresión nacional?» LP: «Catastróficamente para

Biedma, li demana per la relació entre els poetes en llengua castellana i el PSUC. Gil de Biedma respon que un poeta no hauria de militar en cap partit polític, perquè si ho fa es radicalitza inevitablement: els intel·lectuals, afirma, quan es fan del PC, es fan estalinistes (MESQUIDA i PANERO 1977: 43).¹²

Paral·lelament als articles del *Topo*, Mesquida publica entre el 1976 i el 1979 textos de creació i de reflexió a les revistes *Tecstual*, *Diwan*, *La Bañera* i *Qwert Poiuy*. *Revista de Literatura*. Llevat de *Tecstual*, aquestes revistes estaven estretament relacionades amb Alberto Cardín i Federico Jiménez Losantos. Segons explica aquest darrer (1995: 28), s'havien conegut a través de les activitats de l'Institut Alemany de Barcelona, «que eran una tapadera (“plataforma”, decíamos) de la política del PCE-PSUC para el área intelectual y artística»,¹³ i començaren a publicar en la *Revista de Literatura* —«subtítulo que convertimos en título de *Qwert Poiuy*, una revista de la facultad que nos agenciamos y que fue algo así como el prólogo o el entrenamiento para *Diwan*»—, entorn de la qual es va anar aglutinant un grup de col·laboradors integrat, a banda de Mesquida, Cardín i Jiménez, per «Santiago Trancón, Álex Sáez y profesores jóvenes como Jordi Llovet, amén de escritores catalanes desconocidos como Quim Monzó, que entonces no tenían sitio» (1995: 30).¹⁴ El textualisme d'arrel francesa, la

---

quien la detenta porque se va a caer, tanto como Carrillo, solamente que con el pie izquierdo» (MESQUIDA 1977a: 12).

¹² A tall de curiositat podem esmentar també, tot i que és posterior, l'entrevista d'Alberto Cardín i Biel Mesquida amb Salvador Espriu publicada al suplement *Disidencias* de *Diario 16* el 1982. Els entrevistadors parlen del «diálogo imposible que marcó nuestra conversación con él», el retraten com un escriptor especialment esquerp («Tal vez el día de mañana haré una novela, realmente una novela, si es que me dejan hacerla. Si es que ustedes que son tan simpáticos y tan amables [...] me dejan tiempo libre para que pueda escribir lo mío. ¿Entienden?») i acaben desmuntant-ne el mite: «Tal vez, en el fondo, lo único que quiere es no escribir nunca esa verdadera novela que en su madurez planea» (CARDÍN i MESQUIDA 1982: 6-7).

¹³ «La ventaja de aquellas “plataformas” era que mantenían una capacidad de movilización rápida y permitían la coexistencia de antifranquistas de todo pelaje: comunistas, requetecomunistas y ultracomunistas fundamentalmente, con algunos nacionalistas de extrema izquierda (fue la primera vez que vi en actividades de oposición a un nacionalista catalán) [...]. Entre esa gente estaban Biel Mesquida y Alberto Cardín»; «Nuestro grupo —el de Broto, Tena, Xavier Grau, Javier Rubio y yo— estaba en el Instituto Alemán claramente diferenciado de los del PSUC tradicional por venir de Bandera Roja; también de los artistas conceptuales porque, en línea con los franceses del grupo de Pleynet, defendíamos la vuelta a la pintura, y de los nacionalistas catalanes porque no lo éramos. Sin embargo, conectamos con los vanguardistas de nuestra generación que escribían en catalán y eran de nuestra cuerda: Carles Hernández Mor, Santi Pau y, sobre todo, Biel Mesquida. [...] Así se formó el grupo del futuro *Diwan*» (JIMÉNEZ 1995: 28-29).

¹⁴ «En la *Revista de Literatura*, que dirigía de hecho en la Universidad, publicaban sus textos en catalán los que escribían en catalán (Mesquida, Munné, Llovet, Carles H. Mor y hasta Quim Monzó en un latín spongo que del Ampurdán) y los que escribíamos en español publicábamos en español. En nuestro grupo había gente que hablaba siempre catalán, como Mesquida, que jamás dejaba el mallorquín para hablar con nosotros, ni nosotros el español con él, y éramos amicísimos» (JIMÉNEZ 1995: 45). Sobre l'ideari de *Qwert Poiuy*. *Revista de Literatura* vegeu les entrevistes amb els membres de la redacció a PONS 1976-77 i MESQUIDA 1977b.

psicoanàlisi i la reivindicació (de la mà de Severo Sarduy) del barroc com a estètica descentrada són elements comuns d'aquestes publicacions. D'altra banda, Mesquida figura com un dels directors de *Diwan*, i en el primer número de la revista (1978) publica el polèmic text «Babel catalana, on no ets?», posteriorment recollit a la seva segona novel·la, *Putxa marès (ahí)*, on proposa un nou model d'intel·lectual català oposat al que, des del seu punt de vista, planteja el col·lectiu Trencavel (MESQUIDA 1978a: 47).¹⁵

La culminació d'aquest discurs es produeix el 1978 quan Jiménez Losantos intenta publicar a la col·lecció Ucronia d'Iniciativas Editoriales —vinculada a *El Viejo Topo*— el recull d'assajos *Lo que queda de España*. La poca rendibilitat de la col·lecció havia fet que poc temps abans Riera i Mesquida haguessin decidit canviar-ne la línia editorial per centrar-la bàsicament en les traduccions.¹⁶ En una reunió conjunta de Mesquida, Jiménez i Riera, aquest darrer va exposar la impossibilitat de publicar el llibre. Jiménez es fa enfurir, i Mesquida li va fer costat.¹⁷ Aquest episodi va motivar que Mesquida es desvinculàs de la col·lecció, i va generar una encesa controvèrsia.

La cronologia dels fets és la següent:¹⁸ a finals de 1977 *El Viejo Topo* havia convocat un premi d'articles,¹⁹ que guanyà Jiménez Losantos amb el treball «La cultura española y el nacionalismo», un escrit que invocava el pensament cultural d'Azaña per defensar la independència de l'art respecte de la *utilitat pública*, tot partint de la tesi que l'espai cultural postfranquista havia estat marcat per la reivindicació nacionalista d'unes «senyes d'identitat» que atacaven la identitat espanyola: «si alguna advocación o *identidad* ha sido sumariamente descalificada, unánimemente descartada o declarada impertinente ha sido la *española*» (JIMÉNEZ 1978a: 37). Sembla que la redacció d'*El Viejo Topo* demanà a l'autor que desenvolupàs en un llibre els arguments exposats a l'article.²⁰ Aquest llibre s'havia de publicar a Ucronia, una col·lecció que, segons Biel

---

¹⁵ Un discurs similar farà a «Barcelona quan sona», publicat a *La Bañera* (MESQUIDA 1979). Per a la ideologia de Trencavel, vegeu la contribució de Mercè Picornell en aquest mateix volum.

¹⁶ Comunicació personal de Miquel Riera (8 de febrer de 2006). Riera ha descrit breument aquests fets en l'article d'opinió «Manipula, que algo queda» (2006: 5).

¹⁷ Sorprenentment, segons Miquel Riera, perquè abans havien acordat explicar conjuntament a Jiménez les raons per a la no publicació del volum.

¹⁸ Jiménez dona detalladament la seva versió d'aquests fets (1995: 63-72).

¹⁹ Les bases, aparegudes al número 15 (desembre 1977), consideren tres apartats: articles polítics de caràcter general, articles de reflexió teòrica sobre temes filosòfics i culturals i articles de tipus sociològic (sexualitat, vida quotidiana, noves formes de sensibilitat, moviments culturals o contraculturals, etc.).

²⁰ Tot i que al núm. 40 d'*Ajoblanco* s'afirma en una nota que precedeix l'«Informe *El Viejo Topo*»: «creemos también que una editorial tiene todo el derecho a rechazar un texto no encargado».

Mesquida,²¹ pretenia cercar el debat cultural sense evitar la incomoditat.²² Jiménez va decidir aplegar-hi un conjunt d'assajos que tinguessin com a fil conductor «la reivindicación de la tradición liberal de la cultura española frente a la marea nacionalista, provinciana y siempre reaccionaria. Ese fue el acuerdo con Mesquida y con Miquel Riera, mandamás de *El Viejo Topo*» (1995: 63). El títol, que inicialment era *Una política de lecturas*, es convertí a finals de 1978 en *Lo que queda de España*. En saber-ho, Mesquida reaccionà (sempre segons Jiménez) amb sorpresa i interès: «—¡Qué fuerte! Pero me gusta. Dámelo cuanto antes, que en primavera tiene que estar en la calle». En la reunió esmentada més amunt, Miquel Riera explicà les raons per les quals el volum no es podia publicar: no eren, en aquell moment, raons de contingut, perquè Riera encara no havia llegit el llibre, sinó de viabilitat editorial. Tot i això, després de llegir l'original, Riera es ratificà en la seva postura. I Biel Mesquida va abandonar la col·lecció.²³

L'afer tingué una àmplia repercussió a la premsa els mesos de novembre i desembre de 1978. *Tele/eXprés* en dóna notícia el 8 de novembre: Mesquida hi declara que Miquel Riera no vol publicar el llibre perquè no dóna la imatge del *Topo*; Riera, al seu torn, justifica la decisió perquè es tracta d'un conjunt d'articles ja publicats que no tenen sentit com a llibre i reconeix, a més, que la primera part és molt conflictiva.²⁴ L'endemà, una nota de *Mundo Diario* matisa que el cinquanta per cent dels articles són

---

²¹ Comunicació personal, 28 de febrer de 2006.

²² La qüestió de la direcció d'Ucronia és molt controvertida. Segons Mesquida, la decisió d'incorporar-se a la direcció d'Ucronia després del suïcidi de Claudi Montanyà va respondre a la voluntat pòstuma de Montanyà (comunicació personal de Biel Mesquida, 28 d'abril de 2005). Alberto Cardín escriu: «Resulta, pues, significativo que, una vez muerto Claudi, y cuando Mesquida había dejado ya totalmente sus anteriores funciones de consejero informal, [...] Mesquida fuera llamado a hacerse cargo de la colección Ucronía, so disculpa de una póstuma voluntad (nunca pudo saberse si explícita o implícita) de Claudi Montanyà» (CARDÍN 1978: 61). Miquel Riera, però, afirma que va ser ell mateix qui va fer l'oferta a Mesquida, i que aquest mai no va acceptar la direcció de la col·lecció, sinó tan sols la codirecció (comunicació personal, 8 de febrer de 2006). Mesquida i Riera discrepen en aquest punt. Quan en una entrevista Anna Díaz-Plaja recorda a Mesquida que Riera «afirma que tú no eras director, sino subdirector», Mesquida respon: «El editor, señor Miquel Riera, me ofreció en septiembre de 1977 la dirección de la colección Ucronía, dándome autonomía total respecto a los títulos, y poniéndome como única condición que fuera bilingüe. Me tomé un tiempo para pensarlo y en octubre de 1977 acepté su propuesta dando a la vez una lista de los tres primeros títulos. Mi nombre como director de la colección consta en cada libro, excepto en estos tres primeros títulos, el de Toni Duvert, Alberto Cardín y mío, que según me dijo el editor, y yo creí, no había aparecido por error de imprenta» (DÍAZ-PLAJA 1978: 55). A la pàgina de crèdits de *Coll de serps*, de Ferran Cremades, apareix la informació «Col·lecció dirigida per Biel Mesquida i Amengual». Pel que fa als projectes de publicacions a la col·lecció, que ja no arribaren a terme, afirma Mesquida: «También había leído y dado luz verde a *Diapositivas*, de Josep Albertí, y estaban pedidos los derechos de *Ficciones freudianas*, de Octave Mannoni. Finalmente, había contactado con Blai Bonet para una posible reedición de su novela *El mar*» (DÍAZ-PLAJA 1978: 56).

²³ Mesquida afirma que va dimitir, i així es presentà el fet a la premsa de l'època. En canvi, en la versió de Miquel Riera, més que dimitir formalment, simplement va «desaparèixer».

²⁴ «Biel Mesquida dimite de "El Viejo Topo"», *Tele/eXprés*, 8 de novembre de 1978, pàg. 9.

inèdits i que la resta ha estat publicada a la desapareguda *Literatura* (en al·lusió a *Qwert Poiuy*) i a *Diwan*.²⁵ Aquest diari recull també declaracions de Riera i de Mesquida: per a Riera, «el libro es bastante malo literariamente y hasta ofensivo para algunos sectores de la intelectualidad catalana, con alusiones peyorativas hacia la cultura autóctona de Catalunya», i Mesquida afirma, per la seva banda, que «hasta ahora no había tenido problemas de censura después de llevar publicados siete libros en una colección que nació en contra de los gulags culturales y en la que tenía la confianza del editor» i que «no se puede tolerar que una editorial que se pretende de izquierdas ejerza una censura exclusivamente política. No quiero colaborar en la creación de gulags de teoría»;²⁶ la notícia assenyala també que el *Topo* havia censurat prèviament una entrevista de Mesquida amb l'escriptor i dibuixant Copi.²⁷ Dos dies després Miquel Riera tramet a *Mundo Diario* un comunicat titulat «Unas posiciones que no caben en “El Viejo Topo”»: las reaccionarias y anticatalanas»,²⁸ on afirma que el llibre conté «planteamientos insultantes y ofensivos para con la lengua catalana, la cultura autóctona de Catalunya y los escritores catalanes, cuyo comportamiento hacia los de lengua castellana se llega a homologar al de los nazis para con los judíos» i adopta «una actitud de extrema afinidad con el actual partido gubernamental (UCD), cuya inteligencia y propósitos han sido repetidamente alabados por Jiménez Losantos y Biel Mesquida». Mesquida respon amb un altre comunicat, «La cultura catalana com a botiga o com a llibertat»,²⁹ on afirma que «la posició *ultra* en tot nacionalisme és confondre els atacs a determinades idees de la concepció cultural d'aquest amb la idea de l'atac a la nació» (MESQUIDA 1978d: 24). Poc després, el 15 de novembre, respondrà, també a *Mundo Diario*, Jiménez Losantos, amb un títol-*calembour*, «Sonrojos de izquierdas» (JIMÉNEZ 1978b).³⁰

La polèmica passa a les planes d'opinió de l'*Avui*, on Agustí Pons afirma que el *Topo* sempre ha tingut una actitud distanciada envers la cultura catalana i que, per tant, el veritable tema del debat no és la llibertat d'expressió (PONS 1978: 6), i on Mesquida precisa un cop més la seva postura en una entrevista: «el fet de la meva dimissió és una

---

²⁵ «Biel Mesquida dimite de Ucronia», *Mundo Diario*, 9 de novembre de 1978, pàg. 19.

²⁶ *Ibid.*

²⁷ La notícia és signada per A.T., inicials que deuen correspondre a la periodista Amparo Tuñón. Des d'octubre de 1978 Mesquida col·laborava a *Mundo Diario* amb una columna titulada «Dia a dia». Segons Riera, existien divergències personals entre membres de la redacció del *Topo* i de *Mundo Diario*, la qual cosa podria haver afavorit que el diari es fes ressò de la polèmica.

²⁸ «El Topo responde», *Mundo Diario*, 11 de novembre de 1978, pàg. 21. Reproduït a l'apèndix.

²⁹ Reproduït a l'apèndix. Vegeu també «El Viejo Topo acusa de anticatalán a Mesquida» (*Tele/eXprés*, 11 de novembre de 1978, pàg. 7).

³⁰ Vegeu també «Como únicas armas, escritura y claridad. Biel Mesquida y Jiménez Losantos replican a “El Viejo Topo”» (*Tele/eXprés*, 14 de novembre de 1978, pàg. 8).

altra revelació i atac a l'editor "esquerrà i botiguer" [...] que només cerca la comercialitat, les vendes i els beneficis». Tot i això, reconeix el «modèlic comportament del senyor Miquel Riera quan acceptà el risc de publicar "Coll de serps", el darrer premi Sant Jordi, rebutjat per l'editorial Selecta i altres editors catalans de "dretes" i "esquerres", que es negaven a donar-li llum verda per por a un judici militar en els mateixos temps que "Els joglars" eren jutjats i empresonats».³¹ A la pregunta de si el llibre de Jiménez Losantos podria desacreditar la seva postura en el si de la cultura catalana, respon:

Tot el contrari. La publicació del llibre crec que desmuntarà d'arrel les calumnioses acusacions que el senyor Riera ha llançat contra mi per un costat i contra l'autor per l'altre. [...] El desbloqueig que comença actualment dins la cultura catalana després de la dictadura passa per un replantejament de la «ideologia de defensa» que hem hagut de dur aquests molts anys passats de persecució i quasi genocidi, quan la llengua catalana fou declarada «criminal de guerra».³²

I en un article al setmanari *Canigó* Mesquida fa encara un sumari de tot l'afer, indicant que el llibre de Jiménez presenta «un bon gruix d'idees polèmiques i crítiques de l'esquifida i bloquejada "política cultural catalanista"» i conclouent que «aquesta disputa que vos acab d'explicar és, avui per avui, de luxe, quan hauria d'ésser un dels batecs necessaris (però no suficients) d'una vida cultural» (MESQUIDA 1978f: 14).

La culminació del debat és el manifest «Contra qualquier censura», redactat pel mateix Mesquida al cafè Moka de Barcelona i aparegut a *Mundo Diario* el 19 de novembre de 1978.³³ La llista de signants inclou Josep M. Castellet, Joaquim Marco i Joaquim Molas; Josep Albertí, Amadeu Fabregat, Guillem Frontera, Jaume Fuster, Josep M. Llompart, Maria Antònia Oliver i Carme Riera; Josep Guinovart i Antoni Tàpies; els Joglars, J. A. Labordeta, Lluís Llach, Marina Rossell i Carles Santos; Fabià Puigserver, Joan de Sagarra i Antonio Saura; Jaime Gil de Biedma, Severo Sarduy i José Ángel Valente; Gustavo Bueno i Alberto Cardín... La relació de noms il·lustra molt bé la complexitat dels primers anys de la transició: d'una banda, l'existència d'una sèrie d'aspiracions compartides que després es diversificarien sense remei, i d'altra banda els equilibris que havien de fer els intel·lectuals per posicionar-se davant un tema com el del conflicte identitari. Així, entre els signants hi havia autors atacats en el llibre de

---

³¹ Sobre l'afer del sant Jordi, vegeu, en aquest mateix volum, «Formes i condicions de la narrativa experimental (1970-1985)».

³² «L'afer d'Ucronia. Biel Mesquida precisa la seva posició», *Avui*, 21 de novembre de 1978, pàg. 8.

³³ Reproduït a l'apèndix. Miquel Riera (2006: 5) situa l'aparició del manifest un dia després de la reunió amb Mesquida i Jiménez Losantos, que s'hauria celebrat el 18 de novembre de 1978. Tanmateix, les primeres referències a la polèmica apareixen a la premsa el 8 de novembre.

Jiménez, com explica Mesquida: «Es de remarcar para que se vea más la posición cultural y civilizada que algunos de ellos como Josep Maria Castellet y Joaquim Molas han tenido, que, sabiendo que el libro atacaba y discrepaba de sus opiniones publicadas en *Taula de Canvi*, estuvieron de acuerdo en firmar la carta-manifiesto y me dieron su apoyo» (DÍAZ-PLAJA 1978: 55). Tanmateix, Miquel Riera recorda que alguns dels escriptors, com Josep M. Castellet i Carme Riera, es van penedir d'haver signat el manifest i així li ho van comunicar personalment.³⁴ D'altra banda, entre els que es negaren a signar hi havia Maria Aurèlia Capmany, Terenci Moix,³⁵ Quim Monzó i Jaume Vidal Alcover:

Mariano Antolín-Rato, Terenci Moix y Jaume Vidal Alcover son las únicas entre las personas contactadas que se negaron a firmarla por razones personales. Quim Monzó dio su no fundamentado en su antiespañolismo visceral, lo cual para mí es no entender nada de la carta-manifiesto, ni de la cultura. Y, finalmente, Maria Aurèlia Capmany fue la única que se negó a firmar la carta-manifiesto, colocándose en una postura de dureza respecto a la contestación al Viejo Topo de Federico Jiménez Losantos que ponía los pelos de punta, por su maternalismo e intransigencia frente al problema de la cultura en castellano en Cataluña (DÍAZ-PLAJA 1978: 55).³⁶

El manifest va ser un punt de coincidència irrepetible. Tan sols uns anys més tard, les circumstàncies canviaren tant que veure els noms dels signants reunits una altra volta hauria estat absolutament impensable: recordem que el març de 1981 es publica l'anomenat «Manifest dels 2300» contra la política lingüística de la Generalitat, signat, entre d'altres, per Jiménez Losantos i Alberto Cardín;³⁷ que Gil de Biedma en fa una duríssima crítica a *La Vanguardia*; i que dos mesos després Terra Lliure atempta contra Jiménez Losantos, que abandona Catalunya.

---

³⁴ Comunicació personal (8 de febrer de 2006).

³⁵ Biel Mesquida publica a *Mundo Diario* una columna en què critica veladament Moix tot distingint l'escriptor *pur* (crític, radical, malvist) i aquell altre que va *moix*, que «acontenta les tietes», és mesquí i «viu entre les mamballetes fàcils dels botiguers i de les fans» (MESQUIDA 1978e: 21).

³⁶ La difusió del manifest contra la censura no ens ha de fer oblidar que l'article «La cultura española y el nacionalismo» suscità moltes crítiques, entre d'altres les de Xavier Romeu a *Canigó* (27 de gener de 1979) i Carlos Barral a *Destino* (30 de gener de 1979) (JIMÉNEZ 1995: 77-78).

³⁷ Publicat al suplement *Disidencias* de *Diario 16* el 12 de març de 1981 amb una mostra de vint signants. A l'hora de redactar aquestes línies no he tingut accés a la relació completa. La polèmica que suscità el manifest (reaccions a la premsa, pressions per conèixer la llista d'adherits, entrevistes dels signants amb Aina Moll, aleshores Directora General de Política Lingüística de la Generalitat, etc.) requereix un estudi independent.

Finalment *Lo que queda de España* es va publicar el 1979 a Ajoblanco Ediciones.³⁸ Ramon Barnils, director periodista d'*Ajoblanco*, fa una ambigua recensió del succés:

El primer volum publicat ha estat «Lo que queda de España», de Jiménez Losantos. I que no respon per res als interessos que mouen les revistes del grup. [...] Vist que el llibre editat va ser el primer que es va trobar; i vist que el primer que es va trobar no responia als interessos que informen el grup de revistes —si «Ajoblanco» no ha portat una política permanent en favor de la cultura i de la civilització catalanes, molt menys, lògicament, l'ha portada en favor de la cultura i de la civilització espanyoles. [...] Vist doncs aquest fet, amb la mateixa impavidesa que es va decidir editar el plumbi patracol sobre Espanya, es pensa ara dedicar un número extra de la revista a les nacionalitats, nacionalisme, cantonalisme, internacionalisme, regionalisme i tot el que ja no queda d'Espanya. Són així (BARNILS 1979).³⁹

La posició de Mesquida sobre la identitat catalana no va ser criticada només en relació amb l'afer Ucronia, sinó també quant a les seves opcions lingüístiques. En una entrevista d'abans de la polèmica, Josep M. Figueres li pregunta si, a l'hora d'escriure, li és indiferent la llengua, i obté la resposta següent: «Sempre escric en català, castellà i francès, voldria escriure en set o vuit llengües, perquè “estoy enamorado de la fragilidad del idioma”. Escric en castellà perquè vaig estar en un bressol a Castelló de la Plana [...]. Jo no tinc cap problema ideològic respecte a la llengua. Escric en la llengua que més trama em presenta».⁴⁰ «Un escriptor com tu segur que deu tenir una visió molt crítica de la cultura catalana», replica Figueres, i Mesquida confirma: «Veig com una gran boira, espessa, opaca i freda, que amara aquestes autonomies, regions, nacions... Vaig veient que “la cultura de les ànimes lligades a la geografia em sembla indigna”. Veig doncs aquesta boira lligada al capital i la geografia, màscares com si fossin mòmies vives: veig pocs Sade, Azaña, Maquiavel, Artaud, Nietzsche... entre nosaltres» (FIGUERES 1978: 24). En la seva secció «Dia a dia» de *Mundo Diario* Mesquida expressa aquesta visió crítica de la cultura catalana abans, durant i després de l'afer Ucronia. Així, el 14 d'octubre de 1978 escriu: «Actualment la política cultural de l'agermanament per damunt de tot no pot tenir més que conseqüències momificants. La meva experiència de llits rodons culturals on, amb un sentit casi religiós, se limaven els

---

³⁸ La revista *Ajoblanco* publicà al seu núm. 40 un «Informe El Viejo Topo» que repassava tota la polèmica. Constava d'una entrevista amb Mesquida i Jiménez Losantos (DÍAZ-PLAJA 1978) i d'una anàlisi molt dura de l'evolució d'Iniciativas Editoriales (CARDÍN 1978).

³⁹ L'obra de Jiménez Losantos va tenir una àmplia repercussió a la premsa de l'època. Vegeu, a tall d'exemple, l'article «Una respuesta (sin mal ánimo) a Federico Jiménez Losantos. Lo “español”, una protección del Estado» (JÓDAR 1979) i el publicat a *Valencia Semanal* el juliol de 1979, «Jiménez Losantos. “El castellano es una lengua perseguida”» (N.D. 1979).

⁴⁰ En l'entrevista Mesquida cita tres obres seves, inèdites, en castellà: els títols autobiogràfics *Los años decisivos* i *Los años de aprendizaje* i la novel·la *El día de mañana*.

caires, s'amagaven els enfrontaments i s'arribava a unes propostes votades per la unanimitat absoluta me fa dir que aquesta tasca és absurda i obsoleta» (MESQUIDA 1978b: 21). Més explícita és una altra columna de «Dia a dia» titulada «Fosca negra»:

En el marc de la cultura catalana [...] les plomes reposen confortablement encallades [...]. [A]l buit d'una «política cultural» de les conselleries de cultura dels «governets» preautonòmics, *entre els projectes* —que se proclamen vox populi integradors i d'un reaccionarisme cultural fora de tota sospita on la consigna és la «catalanització» general i obligatòria, sense excepcions, perquè tot cristo visqui i treballi «en català» (?) [...]. L'estructura cultural quatrebarrada avança dins una falsa il·luminació on cap ni un dels greus i urgents problemes bàsics d'una cultura moderna és abordat amb els matisos, els rigors i les llibertats que una tasca tan *delicada* i *compromesa* requereix (MESQUIDA 1978c: 19).⁴¹

Potser és a causa d'aquesta línia de discurs que Àlex Broch li retreu la seva ambigüitat.⁴² I el *Correu de Son Coc*, que el febrer de 1981 li dedica part del seu número 4, l'ataca per un altre cantó: contraposa el desafiament a les estructures tradicionals de la novel·la que, segons Taller Llunàtic, havia fet Mesquida en els setanta amb el que consideren una posterior acomodació a postures més tradicionals.⁴³ La posició incòmoda de Mesquida entre els intel·lectuals catalans és comentada, en to satíric, per Alberto Cardín, que publica a *Ajoblanco*, sota el pseudònim Verenanda

---

⁴¹ Setmanes després, a la columna titulada «Tel de ceba» insisteix: «Com detall curiós vos explicaré que fa uns dies me convidaren a una “Reunió clandestina d'Intel·lectuals d'Esquerres” acollonits i aovariats —pocs— davant l'estultícia, la tonteria i la degradació cultural catalana. Vaig dir que no era hora de nostàlgies de persecució i calia treure la merda i els detritus a l'escena cultural pública» (MESQUIDA 1978g: 23).

⁴² «[...] Biel Mesquida, actualment, és una de les persones més incòmodes de la literatura catalana.[...] I la seva prosa desplaça realment a tot tipus de lector, al tradicional, al d'esquerres i al nacionalista [...]. En aquest punt no està gens clara l'actitud que, en aquest moment, pren i defensa Biel Mesquida. [...] En tot cas, però, el que escrigui d'ara endavant pot ésser un element de clarificació» (BROCH 1980: 131-134). Comentant aquestes opinions de Broch —escrites després de la publicació de *Putà marès (ahí)*, la segona novel·la de Mesquida— Kathryn Cramerí proposa que el canvi d'actitud respon a la substitució de la mirada «jove» de *L'adolescent de sal* per una de més madura o experimentada: «*L'adolescent de sal* has the feel of a work of exploration, in keeping with its adolescent theme, in which ideas (including ways of regarding national identity) are put forward by an enquiring mind in order to be neither approved nor rejected, but simply expressed. *Putà marès (ahí)*, on the other hand, carries an overtone of the sort of bitterness characteristic not of youth but of experience, and articulates this experience through direct statement in the last section, *Babel catalana, on no ets?*» (CRAMERÍ 2000: 117). Cramerí comenta també la posició lingüísticament no nacionalista de *Babel catalana...* i la seva advocació per una tria lliure de la llengua (2000: 146-147).

⁴³ «El flirt que Mesquida mantingué els darrers anys 70 amb els espanyols, escriptors per més senyes, Alberto Cardín i F. Jiménez Losantos, el va fer caure en desgràcia entre bona part de la *intelligentsia* del Principat. L'afer d'*El Viejo Topo*, allò de les dues cultures —castellana i catalana— amb drets iguals dins Catalunya, etc, varen fer escorar la nau, o la carrossa, com volgueu. [...] Compareix per Mallorca i lluu un tragí de fill pròdig del més saborós. [...] Se'l veu per redaccions de periòdics pidolant una almoïna. Assisteix a sessions d'aquest circ conegut per Consell General. Va al cinema amb el batle de Ciutat, aquest nin tan garrut (Babel Mesquida, on ets?)» (TALLER LLUNÀTIC 1981). Vegeu també, en la mateixa línia, l'article de Josep Albertí «Des del satèl·lit perifèric. Carta oberta a J. M. Sala-Valldaura» (ALBERTÍ 1982).

Cuahutemoc, la crònica de la inauguració d'una exposició de quadres de Pep-Maür Serra:

Me acerco a Biel Mesquida, que hace los honores a algunos invitados, como consorte del artista.

—¿No le mandásteis invitaciones a la Terencia [Terenci Moix] y a la Luisa Lago?

—Es Terenci [*sic*] deu estar ficat escriguent guions per a Televisió...

Cielos, y nosotras sin comernos un rosco. Porque a Biel, con eso de trabajar con los chicos de *Diwan*, no le dan ni medio capítulo, ahora que los plumíferos catalanes se reparten hasta los puestos de bedel de Miramar (CARDÍN 1980: 42).

Però el fet és que al mateix temps que rep crítiques per part del sector català, Mesquida es va distanciant també dels castellans: surt del consell de redacció de *Diwan*⁴⁴ i quan apareix el Manifest dels 2300 ja se'n sent ideològicament molt enfora.⁴⁵

L'intent de conciliar el catalanisme amb posicions de modernitat estètica i ideològica —les que representaren Jiménez Losantos i Cardín en aquell període, amb la introducció, sobretot via *Diwan*, de nous referents teòrics postestructuralistes— resultà, doncs, en aquell moment i sota aquelles circumstàncies, impossible. La pretensió de Biel Mesquida d'afirmar el llenguatge com a eina de llibertat social en un marc d'investigació textual i de diàleg entre les cultures castellana i catalana va esdevenir inviable. Caldria fer una reflexió més àmplia sobre les raons d'aquesta inviabilitat (aquí n'he oferit tan sols un exemple), definir-ne extensament la casuística i matisar-la amb altres testimonis. Provisionalment, doncs, proposaré que el projecte de Mesquida es va frustrar perquè se superposava a un conflicte més profund, el que enfrontava els intel·lectuals catalans amb les posicions radicalment anticatalanes d'alguns intel·lectuals castellans d'esquerres. Potser no és casual que després d'aquest afer Biel Mesquida no tornàs a publicar narrativa fins al cap de deu anys —el recull de contes *Doi* és de 1990— i que el seu activisme lingüístic s'orientàs a partir d'aleshores a la denúncia d'actituds clarament extremes —com les que avui representa el PP, explícitament esmentat al pròleg d'*Homersea* (2005)—, més que no pas al *midland* problemàtic de la confrontació intercultural. I tanmateix, a pesar de l'aparent fractura entre afirmació identitària i investigació textual, els nous models teòrics del textualisme i la psicoanàlisi acabarien incorporant-se a la literatura catalana d'avantguarda. Ho demostren obres tan diverses per l'edat i la procedència geogràfica dels seus artífexs com *Agoc* de Carles

---

⁴⁴ Segons comunicació personal de Mesquida, Jiménez el va expulsar de *Diwan*. En la seva crònica dels fets Jiménez no esmenta aquest episodi (1995: 108 i ss.).

⁴⁵ Comunicació personal de l'autor.

Hac Mor, *Interruptus* de Valerià Pujol, *Diari de bordell* de Josep-Lluís Seguí, *Bel i Babel* d'Isa Tròlec, *Hava* de Patrick Gifreu i *Discurs horitzontal* de Guillem Viladot.

Referències

- ALBERTÍ, Josep (1982). «Des del satèl·lit perifèric. Carta oberta a J. M. Sala-Valldaura». *Serra d'Or* [Barcelona], 271 (abril). Pàgs. 41-42.
- TALLER LLUNÀTIC [Josep Albertí, Bartomeu Cabot, Lluís Maicas, Jaume Sastre] (1981). «Aina Cohen i Mesquida ha obert els salons de bell nou». *El Correu de Son Coc* [Palma], 4 (febrer).
- ALCARAZ, Joan (1974). «Taula rodona sobre narrativa catalana». *Canigó* [Barcelona], 352 (6 juliol). Pàgs. 10-12.
- BARNILS, Ramon (1979). *La contracultura en acció: Ajoblanco*. Tesi de llicenciatura inèdita. Universitat Autònoma de Barcelona. S/p.
- BROCH, Àlex (1980). *Literatura catalana dels anys setanta*. Barcelona: Edicions 62.
- CARDÍN, Alberto (1978). «En la madriguera del Topo». *Ajoblanco* [Barcelona], 40 (desembre). Pàgs. 58-62.
- [sota el pseudònim Veneranda Cuahutemoc] (1980). «Mis bolillos mallorquines o las blondas-cuadro de Pep Maur Serra». *Ajoblanco* [Barcelona], 53 (març). Pàg. 42.
- CARDÍN, Alberto; MESQUIDA, Biel (1982). «Encuentros con... Salvador Espriu (un encuentro de Alberto Cardín y Biel Mesquida con Salvador Espriu)». *Disidencias*, suplement de *Diario 16* [Madrid], 55 (3 gener). Pàgs. 6-7. Entrevista reproduïda a: Francesc Reina (ed.). *Salvador Espriu. Enquestes i entrevistes, II (1974-1985)*. Barcelona: Centre de Documentació i Estudi Salvador Espriu i Edicions 62, 1995. Pàgs. 187-194.
- CRAMERI, Kathryn (2000). «Biel Mesquida: The Act of Expression as a Force for Decolonization», dins *Language, the Novelist and National Identity in Post-Franco Catalonia*. Oxford: University of Oxford, European Humanities Research Centre. Pàgs. 116-155.
- DÍAZ-PLAJA, Anna (1978). «Lo que queda de lo que queda de España». *Ajoblanco* [Barcelona], 40 (desembre). Pàgs. 54-58.
- FIGUERES, Josep M. (1978). «Biel Mesquida. L'ús escaient de la bogeria». *Avui* [Barcelona], 16 abril. Pàg. 24.
- JIMÉNEZ LOSANTOS, Federico (1976). «Deleuze y Guattari después del antiedipo». *El Viejo Topo* [Barcelona], 3 (desembre). Pàgs. 45-46.
- (1978a). «La cultura española y el nacionalismo». *El Viejo Topo* [Barcelona], 19 (abril). Pàgs. 37-40.
- (1978b). «Sonrojos de izquierdas». *Mundo Diario* [Barcelona], 15 novembre. Pàg. 21.
- (1995). «Prólogo sentimental» a *Lo que queda de España*, 2a ed. Madrid: Temas de Hoy. Pàgs. 15-151.
- JÒDAR, Julià de (1979). «Una respuesta (sin mal ánimo) a Federico Jiménez Losantos. Lo "español", una protección del Estado». *Mundo Diario* [Barcelona], 25 febrer. Pàg. 31.

- M. [MELENDRES, Jaume] (1976). «Com convertir un escriptor en polític». *Tele/eXprés* [Barcelona], 29 desembre. Pàg. 15.
- MESQUIDA, Biel (1975). «Des de la Rambla. Crònica de Barcelona». *Lluc* [Palma], 649 (juny). Pàgs. 29-32.
- (1976a). «Carta des del Principat de Catalunya». *Lluc* [Palma], 661 (juliol-agost). Pàgs. 31-32.
- (1976b). «Perversetpolimorfbloq». *El Viejo Topo* [Barcelona], 1 (octubre). Pàg. 37.
- (1976c). «Rosas Rojas y/o negras para una propagandista: Teresa Pàmies». *El Viejo Topo* [Barcelona], 1 (octubre). Pàgs. 43-44.
- (1976d). «Del placer». *El Viejo Topo* [Barcelona], 2 (novembre). Pàgs. 48-49.
- (1977a). «Leopoldo María Panero nombra y recita los protagonistas de la revolución». *El Viejo Topo* [Barcelona], 5 (febrer). Pàgs. 11-14.
- (1977b). «Cuando los mandarines de la cultura y sus compinches disparan a silenciar». *El Viejo Topo* [Barcelona], 4 (gener). Pàgs. 47-48.
- (1978a). «Babel catalana, on no ets?». *Diwan* [Saragossa], 1 (gener). Pàgs. 39-51.
- (1978b). «Si fa i no fa». *Mundo Diario* [Barcelona], 14 octubre. Pàg. 21.
- (1978c). «Fosca negra». *Mundo Diario* [Barcelona], 4 novembre. Pàg. 19.
- (1978d). «La cultura catalana com a botiga o com a llibertat». *Mundo Diario* [Barcelona], 14 novembre. Pàg. 24.
- (1978e). «C(qu)asi una contar-ella (II)». *Mundo Diario* [Barcelona], 25 novembre. Pàg. 21.
- (1978f). «L'afér Ucronia: ¿una disputa cultural de luxe?». *Canigó* [Barcelona], 583 (9 desembre). Pàg. 14.
- (1978g). «Tel de ceba». *Mundo Diario* [Barcelona], 16 desembre. Pàg. 23.
- (1979). «Barcelona quan sona». *La Bañera* [Barcelona], 2 (juny). Pàg. 23.
- (2005). *Homersea*. Barcelona: Vilaweb.
- MESQUIDA, Biel; PANERO, Leopoldo M. (1977). «Gil de Biedma o la palabra sentida, sufrida y gozada». *El Viejo Topo* [Barcelona], 7 (abril). Pàgs. 41-43.
- N.D. (1979). «Jiménez Losantos. El castellano es una lengua perseguida». *Valencia Semanal* [València], 81 (22-29 juliol). Pàgs. 44-45.
- PI DE CABANYES, Oriol (1976). «La literatura catalana i la política». *Avui* [Barcelona], 25-26 desembre. Pàg. 18.
- (1977). «Com convertir el “crític” en comissari». *Tele/eXprés* [Barcelona], 5 gener. Pàg. 15.
- PI DE CABANYES, Oriol; GRAELLS, Guillem-Jordi (2004[1971]). *La generació literària dels setanta*. Barcelona: AELC.
- PONS, Agustí (1978). «Biel Mesquida, Ucronia i Jiménez Losantos». *Avui* [Barcelona], 11 novembre. Pàg. 6.
- PONS, Concepción [Biel Mesquida] (1976-1977). «Un raro ejemplar universitario (Entrevista con la redacción de “Revista de literatura”)». *Qwert Poiuy. Revista de Literatura* [Barcelona], 10-11 (tardor-hivern). Pàgs. 161-167.
- RIERA, Miguel (2006). «Manipula, que algo queda». *El Viejo Topo* [Barcelona], 217 (febrer). Pàg. 5.

APÈNDIX

UNAS POSICIONES QUE NO CABEN EN «EL VIEJO TOPO»: LAS REACCIONARIAS Y ANTICATALANAS

Ante las informaciones aparecidas en la prensa durante los últimos días, deseamos hacer constar:

1) Iniciativas editoriales, empresa editora de «Ucronía» así como de «El viejo Topo» y de otras publicaciones, se reserva, al igual que cualquier editor del mundo, el derecho a publicar tan solo aquellos textos que considera dignos, por sus valores literarios o sociales, de ser respaldados por su sello editorial.

2) En el caso concreto del libro —si así puede llamarse a la caótica recopilación de artículos en su mayoría ya publicados que presentó el señor Jiménez Losantos hace unas semanas en esta editorial— que nos ocupa, se estimó que no existían títulos suficientes que aconsejaran publicarlo puesto que está exento de la más mínima entidad y del mínimo interés exigible a un texto que se pretende difundir comercialmente.

3) Por si lo anterior fuera poco, en el mencionado «libro» se desarrollan planteamientos insultantes y ofensivos para con la lengua catalana, la cultura autóctona de Catalunya y los escritores catalanes, cuyo comportamiento hacia los de lengua castellana se llega a homologar al de los nazis para con los judíos. En el libro se expresa una actitud visceralmente contraria no a la «izquierda establecida», sino a los más elementales ideales de cualquier izquierda, establecida o por establecer, reformista o revolucionaria: la lucha por la transformación social y la liquidación de las estructuras ideológicas, económicas y políticas de la vigente sociedad, adoptándose una actitud de extrema afinidad con el actual partido gubernamental (UCD) cuya inteligencia y propósitos han sido repetidamente alabados por Jiménez Losantos y Biel Mesquida.

4) Dos son, por consiguiente, los motivos que han determinado la decisión de no publicar el mencionado texto: a) el propósito de mantener un mínimo tenor literario en los textos que aparecen bajo nuestro sello y b) la negativa a vehicular posiciones ideológicas anticatalanas y reaccionarias cuya posibilidad de expresión no se resentirá sin duda por este pequeño percance, existiendo múltiples órganos de expresión prestos a su lanzamiento.

5) Ponemos a disposición de quienes deseen comprobar por sí mismos los anteriores extremos, una fotocopia del libro de Jiménez Losantos, en los locales de nuestra editorial, para su consulta previa autorización del autor.

(«El Topo responde», *Mundo Diario*, 11 de noviembre de 1978, pàg. 21)

LA CULTURA CATALANA COM A BOTIGA O COM A LLIBERTAT

Per deixar més clara la meva dimissió com a director de la col·lecció Ucronia i explicar els motius que em dugueren a prendre aquesta decisió, contestant, alhora, el comunicat enviat pel senyor Miquel Riera amb el títol «Unas posiciones que no caben en El Viejo Topo, las reaccionarias y anticatalanas» començo aquesta contestació en la meua llengua materna —el català de Mallorca amb la qual he fet tota la meua obra literària— per dir quatre mots de la meua veritat.

El senyor Riera aixeca espectacularment, des de l'encapçalament al contingut de les seves línies, com un fàcil espantall —«allò que infon l'espant»— dues paraules que se desqualifiquen pel seu propi pes ideològic perquè són les més tòpiques i totalitàries que ha utilitzat com a coartada, de sempre i en molt diverses situacions històriques, un específic tipus «d'esquerra» establerta en un negociet cultural qualsevol. El senyor Riera empra, sense criteri i alternativament, dos marcs interlligats —el cultural: relacions, amb exclusió de poder, entre individu i humanitat, i el polític: relacions de poder entre el ciutadà i la col·lectivitat— que cal, sobretot els que ens dediquem a la tasca cultural, diferenciar, especialment ara i aquí. El senyor Riera juga, com a bon comerciant, amb aquests dos marcs segons la carta pública que més li convé en cada situació, sense aturar-se a pensar que l'insult escrit és una arma que es torna inevitablement contra el mateix que la utilitza, quan no es sap que les llibertats culturals no

poden ésser negociades ni limitades sinó que són absolutes perquè exclouen qualsevol poder que vulgui coartar-les.

Des que vaig prendre la responsabilitat de dirigir la col·lecció Ucronia quedà molt clar amb el senyor Riera —verbalment i a la pràctica, sense contracte legalitzat— la meua autonomia per a publicar les obres que posseïnt, per mi, uns valors literaris, obrissin la possibilitat de publicar a escriptors inèdits, de qualsevol gènere literari i que fossin també noves i obertes al debat de les idees. Els títols apareguts en són la millor mostra.

L'encàrrec del llibre a F. Jiménez Losantos fou fet per mi després de guanyar un dels premis d'assaig Viejo Topo que tractava el tema del nacionalisme i la cultura espanyola, per tal d'aprofundir en uns problemes urgents i necessaris dins l'àmbit cultural català com el bilingüisme, l'escriure en castellà a Catalunya i moltes de les idees que d'aquí se'n desprenen, lo qual forma un dels tres blocs —el més polèmic— del llibre. Un pic entregat l'original per l'autor i considerant que tenia per mi prou entitat literària a més a més d'ésser una escriptura nova i discrepant dins els temes sobre els que reflexionava, vaig decidir la publicació. La negativa del senyor Riera —després de dos mesos de tenir l'original i tallant qualsevol camí d'entesa amb l'autor— representà la meua desautorització total, per la qual cosa vaig dimitir. Crec que la posició ultra en tot nacionalisme és confondre els atacs a determinades idees de la concepció cultural d'aquest amb la idea de l'atac a la nació. Però no es tracta que el Topo sigui ultracatalanista sinó més descaradament ultraoportunistabotigueril.

No respondré a les injúries de què m'acusa el senyor Riera, perquè són d'una comicitat que no fa riure. El suport que he rebut per part de J. M. Castellet, president de l'Associació d'Escriptors en Llengua Catalana, i de Jaume Fuster, secretari de la mateixa Associació, així com de moltes altres persones vinculades al món literari i cultural català i castellà, que coneixen la meua obra tant literària com periodística i la meua conducta ciutadana, fa que l'acusació d'ucedeista i anticatalanista no s'aguanti ni com a acudit de saló. Els dos anys de silenci amb què la dictadura prohibí el meu primer llibre «L'Adolescent de Sal» fan que conegui, també, els fins mecanismes de la censura. En aquest cas, la gran novetat que cal subratllar és que la censura prové d'un editor «d'esquerres» que com demostra en el seu comunicat té la poquíssima vergonya d'inventar calúmnies tan fantasmals com desqualificadores del seu propi paper cultural.

Les meves úniques armes són l'escriptura i la transparència d'un treball de publicacions i de tria de llibres que és a l'abast de tothom.

Biel Mesquida i Amengual

(«Biel Mesquida contesta al “Viejo Topo”», *Mundo Diario*, 14 de novembre de 1978, pàg. 24)

CONTRA CUALQUIER CENSURA

Los abajo firmantes, autores que han publicado en Ucronía y personas vinculadas a la literatura y a la cultura en general, deseamos hacer público nuestro apoyo al escritor Federico Jiménez Losantos y al director de la colección Ucronía, Biel Mesquida y Amengual, que ha dimitido de su cargo para no hacerse cómplice de la censura ideológica de la editorial sobre el libro «Lo que queda de España»:

Creemos que el conjunto de libros publicados en Ucronía son buena muestra de una línea innovadora, heterogénea y de debate, en la que la libertad individual del escritor representa la condición necesaria para una verdadera vida cultural.

La colección Ucronía, bajo la dirección de Biel Mesquida, era uno de los pocos espacios efectivamente abiertos a los escritores jóvenes, a la pluralidad de los géneros literarios y al pluralismo vivo y conflictivo de las ideas, que está en la base de toda cultura y toda convivencia democrática.

La libertad de expresión no puede defenderse en abstracto sino haciéndola efectiva en los diversos lugares donde se manifiesta.

Entre los firmantes están: Josep M. Castellet, Jaime Gil de Biedma, Julián Ríos, Copi, Josep Llompart de la Penya, Ernesto Parra, Gustavo Bueno, Joaquim Molas, Joaquim Marco, Joan Senent Josa, José Mª Vidal Villa, Joaquín Jordá, Eloy Fernández Clemente, Marina

Rossell, Lluís Llach, Els tres Joglars, Carme Riera, Mª Antonia Oliver, Fabià Puigserver, Guinovart, Antoni Tàpies, Joan de Segarra, Juan Cueto y Alberto Cardín.⁴⁶
(*Mundo Diario*, 19 de novembre de 1978, pàg. 23)

---

⁴⁶ La versió catalana d'aquest manifest aparegué setmanes després, el desembre de 1978, a *Canigó* (vegeu MESQUIDA 1978f). S'hi fa constar que l'han signat més de cent persones, d'entre les quals la revista destaca vint-i-quatre noms. Entre aquests noms *destacats*, n'hi ha que no apareixen a la llista de *Mundo Diario*: Jaume Fuster, Severo Sarduy, José Miguel Ullán, José Ángel Valente, Josep Albertí, Carles Santos, J. A. Labordeta, Guillem Frontera, Amadeu Fabregat i Antonio Saura. En canvi, *Canigó* no reproduïx els noms d'Ernesto Parra, Gustavo Bueno, Joaquim Marco, José M. Vidal Villa, Joaquim Jordà, Eloy Fernández Clemente, Marina Rossell, els Joglars, Fabià Puigserver i Alberto Cardín.